

12. Steans Jill. Gender in International Relations: An Introduction [Text] / Jill Steans. – Polity Press: Cambridge, 1998. – P.25–161.

13. Sylvester Christine. Patriarchy, Peace and Women Warriors in Force Leed Peace: Meanings, Politics, Strategies [Text] / Christine Sylvester. – New York: Praeger Press, 1989.

14. Sylvester Christine. Feminist International Relations: An Unfinished Journey [Text] / Christine Sylvester. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – P.248–269.

Клымчук І. І., PhD student at the Department of International Relations and Diplomacy of the Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), lasunka81@gmail.com

The formation and development of feminist's approaches in the international relations theory

In the article the author studied preconditions of formation and development of feminist approaches in the international relations theory. Gender components and sources of the new conception in the feminist theory are analyzed here. The author considered the main theoretical approaches within the frames of feminist epistemology such as: feminist empiricism, standpoint feminism and feminist postmodernism (S. Harding), postmodern feminism (by Chr. Sylvester), liberal feminism; empirical feminism, analytical feminism and normative feminism (J. True). Also the author clarified their common and diverse principles and their contribution in to the international relations theory and practice.

Keywords: feminist approaches, international relations theory, gender.

Клымчук И. И., аспирантка кафедры международных отношений и дипломатической службы, Львовский национальный университет им. Ивана Франко (Украина, Львов), lasunka81@gmail.com

Формирование и развитие феминистских подходов в теории международных отношений

Автор исследовал предисловия формирования и развития феминистских подходов в теории международных отношений. Проанализировано гендерную составляющую, а также истоки новой концепции в феминистском учении. Рассмотрено основные теоретические подходы в рамках феминистской эпистемологии в частности: феминистский эмпиризм, феминистскую позицию, феминистский постмодернизм (С. Хардинг), постмодернистский феминизм (Кр. Сильвестер), либеральный феминизм; эмпирический феминизм, аналитический и нормативный феминизмы (Ж. Труа). Также автор выяснил их общие и отличительные положения, а также подана оценка с позиции теории и практики международных отношений.

Ключевые слова: феминистские подходы, теория международных отношений, гендер.

* * *

УДК 32–027.21:330.368

Колісниченко Р. М.,
кандидат політичних наук, доцент,
директор, Кіровоградський інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(Україна, Кіровоград),
RMK7@ukr.net

ГЛОБАЛІСТИЧНА СВІДОМІСТЬ В УМОВАХ ДИСПРОПОРЦІЙ ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Проаналізовано типологію глобалістичної свідомості за ставленням до глобальних економічних диспропорцій. Розкрито сутність економічно-нейтрального, метрополістичного, державно-еґоїстичного, економічно-традиційного, соціалістичного та соціально-прогресивного типів глобалістичної свідомості. Запропоновано шляхи подолання диспропорцій сучасного розвитку глобальної економіки.

Ключові слова: глобалістична свідомість, глобальні економічні диспропорції, типологія.

Одними з найвагоміших перепон на шляху розв'язання переважної більшості глобальних проблем людства є глибокі диспропорції розвитку світової економіки, яскраво виражена нерівномірність розподілу світового багатства й людських можливостей. Нестача у багатьох регіонах планети матеріальних ресурсів, необхідних для здійснення модернізації виробництва, запровадження нових

екологічно чистих технологій та проведення ефективної екологічної політики негативно відбивається на сучасному стані навколишнього природного середовища. Політично зумовлена бідність, слабкість соціального захисту значної частини людства поглиблює планетарну демографічну кризу, провокує поширення небезпечних захворювань, посилює світові воєнні, зокрема терористичні, загрози, порушення прав людини, нехтування основними принципами демократії. Трансформація практично усіх глобальних проблем відбувається під відчутним впливом світових економічних процесів. Відтак, у цьому аспекті виникає необхідність розкриття ступеню раціональності сприйняття людьми глобальних економічних проблем і особливостей ставлення до них з боку суспільства. Власне, вся економічна складова глобалістичної свідомості людства набуває особливої ваги, справедливо потребуючи детального вивчення її сутності, типології й об'єктивних можливостей майбутнього розвитку.

Процеси становлення планетарної свідомості людства аналізували О. Бабкіна, Д. Беттельгейзе, В. Горбатенко, Є. Зеленов та інші дослідники [1; 5; 11, с. 107–108; 12, с. 218–220]. На вивченні сучасних світових економічних тенденцій, особливостей диспропорцій глобальної економіки зосередилися А. Вдовічен, Г. Глуха, Ю. Козак, В. Козик, В. Поляков, Р. Щенін, експерти авторитетних міжнародних організацій і багато інших вчених [2; 3; 7, с. 15–17; 8; 9, с. 202–205; 10, с. 23–32; 16; 17]. Проте типологія й розвиток глобалістичної свідомості в умовах глобальних економічних диспропорцій залишаються недостатньо вивченими.

Метою статті є аналіз глобалістичної свідомості в умовах диспропорцій глобального економічного розвитку.

Глобалістична свідомість є специфічною формою суспільної свідомості, що являє собою ступінь інтересу до глобальних проблем людства, рівень знань, уявлень, оцінок стосовно значення, змісту, особливостей глобальних проблем, суспільної діяльності, яка здійснюється з метою їхнього розв'язання, усвідомлення оптимальних способів подолання глобальних проблем сучасності, необхідності участі у їх вирішенні, суб'єктивної готовності до такої участі, а також рівень розвитку глобалістичної самосвідомості [6].

Під економічною складовою глобалістичної свідомості варто розуміти частину глобалістичної свідомості, що відображає ставлення до глобальних економічних проблем, зокрема, таких як значна диспропорційність економічного розвитку країн і регіонів, нерівномірність розподілу світового багатства, бідність значної частини людства.

За ставленням до глобальних економічних диспропорцій слід виділити наступні типи глобалістичної свідомості: економічно-нейтральний, метрополістичний, державно-еґоїстичний, економічно-традиційний, соціалістичний та соціально-прогресивний. Економічно-нейтральна глобалістична свідомість відрізняється низьким ступенем обізнаності стосовно глобальних економічних диспропорцій та відсутністю інтересу до питань їх подолання. Суспільне поширення цього типу глобалістичної свідомості нівелює можливості людства щодо вирівнювання глобального соціально-економічного розвитку.

Представники метрополістичного типу глобалістичної свідомості, не зважаючи на середній рівень інформованості про сучасні глобальні економічні проблеми, наполягають

на збереженні існуючих постколоніальних відносин, заснованих на високорентабельній експлуатації ресурсів залежних країн розвиненими державами, а відтак на припиненні надання міжнародної допомоги країнам, що розвиваються. Використання бідних країн у якості джерел дешевої сировини, робочої сили й ринку збуту готової продукції є достатньо прибутковою справою для представників великого капіталу розвинених країн, зорієнтованих перш за все на отримання максимального прибутку. Руйнування світової системи постколоніального визиску означатиме для них втрату впливу й експлуатаційних можливостей, що неодмінно призведе до зменшення обсягу фінансових ресурсів.

Бажання громадян розвинених держав продовжити постколоніальну експлуатацію породжує наполягання на припиненні міжнародної допомоги бідним країнам, адже по мірі розвитку економік залежних країн відбувається послаблення їх економічної залежності від колишніх метрополій.

Проте, слід розуміти, що світова система постколоніалізму стоїть на службі великого капіталу, який в гонитві за прибутками ігнорує законні інтереси більшості населення планети. Залежні країни, не маючи розвинутого промислового виробництва, постачають на світові ринки сировинні ресурси, що з економічного погляду є неефективним. Доходи бюджету цих країн повністю залежать від світових цін на такі ресурси. Покриття дефіциту бюджету залежних країн відбувається за рахунок зовнішніх кредитів. Тому замість того, щоб вкладати кошти у зміцнення наукового потенціалу, модернізацію виробництва, як основну передумову економічного зростання, вони змушені витратити значну частину бюджетних надходжень на погашення зовнішніх боргів перед міжнародними фінансовими інститутами та розвиненими державами.

Недосконалість такої системи в сучасному світі пояснюється такими негативними наслідками, як обмеження суверенітету незалежних країн, гальмування їх науково-технічного розвитку, значна матеріальна диференціація суспільства, посилення соціальної напруги, агресивних настроїв серед населення тощо.

Ненадання міжнародної допомоги країнам, що її потребують, сприятиме посиленню світових соціально-економічних диспропорцій, поширенню бідності, голоду, зниженню рівня освіченості населення, частки його охоплення медичним обслуговуванням, антисанітарії, хвороб, надасть поштовх загостренню світових демографічної й екологічної криз, посиленню воєнно-політичних, зокрема терористичних загроз. Ідеї представників метрополістичного типу глобалістичної свідомості є несправедливими з точки зору гармонійного розвитку людства. Їх популяризація в суспільстві не лише не сприяє подоланню економічних глобальних проблем, а й призводить до їх загострення разом з переважною більшістю інших світових проблем сучасності.

В основі державно-економічного типу глобалістичної свідомості лежить ідеологія державного егоїзму, заснована на перевазі інтересів розвитку своєї країни над загальними інтересами всього людства, їх абсолютному ігноруванні. Така система цінностей передбачає переконання у необхідності прискорення економічного зростання лише своєї держави, нехтуючи інтересами більшості населення планети. Носії цього типу глобалістичної свідомості негативно ставляться до абсолютного скасування

міжнародної допомоги економічно слабким країнам, проте виступають за значне зменшення щорічних обсягів такої міжнародної допомоги. Аргументація подібних поглядів, як правило, базується на необхідності економії бюджетних ресурсів держав-донорів, значних сумах коштів, які щорічно виділяються розвиненими державами на допомогу бідним країнам, їх неефективному використанні, а також достатніх результатах такої міжнародної підтримки.

Поява економічно потужних держав у середовищі країн, що розвиваються, сприймається як зростання конкуренції на глобальному ринку товарів, послуг і капіталу. Отже, зміцнення економічних, а відтак і політичних позицій країн, що розвиваються, розцінюється розвиненими країнами як обмеження їх впливу на економічні і політичні процеси у світі.

Представники державно-економічної глобалістичної свідомості можуть спиратися на статистичні дані міжнародних організацій, зокрема ООН, за підрахунками якої протягом 2004–2014 років обсяг офіційної допомоги в цілях розвитку, наданої країнами-членами Комітету сприяння розвитку Організації економічного співробітництва і розвитку, збільшився на 66% і у 2014 р. становив 135,2 млрд. доларів США. Об'єм щорічної допомоги низки провідних країн, таких як Данія, Люксембург, Норвегія, Об'єднане Королівство і Швеція перевищує встановлений ООН цільовий показник офіційної допомоги розвитку у розмірі 0,7% ВВП [13, с. 62–66].

В якості аргументу на користь доцільності зменшення обсягів допомоги країнам, які розвиваються використовуються наявні позитивні результати надання міжнародної підтримки, що виявляються у якісній зміні показників соціально-економічного розвитку слабких країн. Досягнутий рівень розвитку країн, що розвиваються розцінюється цілком достатнім для їх подальшого нормального існування і в умовах значного скорочення обсягів іноземної допомоги.

Зокрема, увага може акцентуватися на даних ООН, згідно яких кількість людей в світі, котрі живуть в умовах крайньої бідності (менше 1,25 долара США на день) у період з 1990 р. по 2015 р. зменшилася більше, ніж на половину: з 1,926 млрд. (36%) до 836 млн. (12%) осіб. За цей час показник абсолютної бідності у регіонах, що розвиваються знизився у 3,3 рази: з 47% до 14% населення. При відносно незначному зменшенні частки зайнятого населення у загальній чисельності населення регіонів, що розвиваються з 64% у 1990 р. до 61% у 2015 р. спостерігаються суттєві якісні зміни у доходах працівників (табл. 1) [13, с. 14–21].

Як бачимо, упродовж 1991–2015 рр. частка вкрай бідних людей серед працюючого населення регіонів, що розвиваються скоротилася майже з половини (49%) до 11%. Загальна питома вага бідних та вкрай бідних працівників зменшилася з понад двох третин (68%) до менше, ніж однієї третини (27%) населення, що працює. Більше, ніж удвічі – з 18% до майже половини (48%) збільшилася частка працівників, які належать до категорій середнього класу.

Наведені позитивні зрушення у соціальній структурі населення країн, що розвиваються можуть бути використані представниками державно-економічного типу глобалістичної свідомості у якості аргументу на користь достатності успішних соціальних змін у бідних країнах для того, щоб на цій основі довести недоцільність

Співвідношення чисельності соціальних категорій працюючого населення регіонів, що розвиваються у 1991 р. та 2015 р. (за даними ООН)

Рік	1991	2015
Категорія працюючого населення регіонів, що розвиваються		
Сформований середній клас з доходами понад 13 доларів США на день	5%	13%
Середній клас, що формується з доходами від 4 до 13 доларів США на день	13%	35%
Наближені до межі бідності з доходами від 2 до 4 доларів США на день	14%	25%
Бідні середнього ступеня з доходами від 1,25 до 2 доларів США на день	19%	16%
Вкрай бідні з доходами менше 1,25 доларів США на день	49%	11%

подальшого виділення фінансової підтримки слабким країнам у тих обсягах, в яких вона на сьогодні виділяється.

Проте, перелічений вище комплекс аргументів на користь справедливості поглядів носіїв державно-економічної глобалістичної свідомості має суттєві недоліки, що роблять його недостатньо переконливим. Сучасний глобалізований світ є єдиною системою, структурні елементи якої тісно пов'язані між собою складними різномірними зв'язками. Прояви державного егоїзму в певній країні можуть мати відчутні наслідки у віддалених регіонах планети й спроможні знайти своє відображення у процесах глобального характеру, викликати ланцюгову реакцію змін стану суспільних відносин за принципом бумерангу. Так, значне зменшення обсягів допомоги бідним країнам може призвести до різкого падіння рівня життя населення цих країн, що стане причиною посилення агресивності, формування сприятливих умов для поширення тероризму, здатного вилитися у криваві терористичні атаки проти заможних «державних егоїстів». Поширення хвороб, викликаних економією на фінансуванні медичних програм, може набути ознак епідемії, що поширюються планетою. Економія на екологічних проектах негативно відображається на стані навколишнього середовища з відповідними наслідками. Отже, ідеологія державного егоїзму є згубною для світового співтовариства і непринятною в сучасному цивілізованому світі.

Сприйняття країн, що демонструють успішне економічне зростання виключно в якості конкурентів не зовсім об'єктивне. У державах, які стрімко розвиваються по мірі економічного розвитку формується потужний ринок товарів і послуг, що створює підґрунтя для економічного співробітництва на взаємовигідній основі. Проявами такого співробітництва можуть бути міжнародна торгівля, інвестування в економіку цих країн, здійснення на їх території успішної підприємницької діяльності, залучення до підтримки міжнародних проектів, спрямованих на подолання глобальних проблем та інше.

Не дивлячись на успіхи у подоланні бідності на планеті регіональний характер цього процесу протягом останніх 25 років виявився нерівномірним. Якщо показник бідності у Східній Азії знизився з 61% до 4% населення, у Південній Азії – з 52% до 17%, то частка бідного населення Африки, південніше Сахари продовжує залишатися більшою 40%. У Західній Азії питома вага бідних людей з 2011 р. до 2015 р. навіть дещо зросла [13, с. 14–21].

У сучасному світі понад 800 млн. людей продовжують жити в умовах крайньої злиденності і страждати від голоду. Понад чверть (27%) працюючого населення регіонів, що

розвиваються належать до бідних категорій населення з доходами менше 2 доларів США на день. Більше 160 млн. дітей, віком до 5 років мають недостатній зріст через тривале недоїдання. Кожного дня близько 16000 дітей помирають, не доживаючи до 5 річного віку з причин, що можна було усунути. Майже половина працівників змушені працювати на умовах нестабільної зайнятості і рідко мають можливості користуватися сучасними благами цивілізації. Кожна третя людина (близько 2,4 млн. осіб) не має доступу до нормальних санітарно-технічних засобів. Більше 880 млн. міського населення продовжують мешкати у нетрях [13, с. 9].

Наведені дані переконливо свідчать про гостру необхідність продовження надання міжнародної допомоги бідним країнам у обсягах не менших за сьогоднішні, чим доводиться неприпустимість практичної реалізації поглядів носіїв державно-економічної типу глобалістичної свідомості, здатних лише загострити існуючі проблеми глобальної економіки.

Економічно-традиційна глобалістична свідомість характеризується позитивним ставленням до ідеї усталеності обсягів і характеру міжнародної допомоги країнам, що розвиваються на існуючому рівні. Рациональність таких кроків може пояснюватися, з одного боку, неприйнятною ідеєю державно-економічної типу глобалістичної свідомості щодо обмеження підтримки країн «третього світу», з іншої сторони – успіхами поступового вирівнювання світового економічного розвитку, підтвержені відповідними статистичними даними міжнародних організацій, що обумовлює відсутність потреби збільшувати допомогу бідним країнам.

З метою визначення сучасних тенденцій трансформації глобальних економічних диспропорцій, на основі аналізу офіційних даних МВФ, нами математично розраховано співвідношення часток населення розвинених країн та країн, що розвиваються і з ринком, що формується у світовому народонаселенні з частками їх ВВП у світовому ВВП за вибрані роки у період з 1984 р. по 2014 р. (табл. 2) [16].

Як бачимо, протягом 30 років частка ВВП розвинених країн у світовому ВВП скоротилася з 77,4% до 60,7%, відповідно аналогічний показник країн, що розвиваються і з ринком, що формується зріс з 22,6% до 39,3% (на 16,7%). Слід врахувати, що частка населення розвинених країн у світовому народонаселенні зменшилася, а відповідний показник країн, що розвиваються і з ринком, що формується збільшився на 5%. Разом з тим, різниця між часткою населення розвинених країн у світовому народонаселенні та часткою їх ВВП у світовому ВВП скоротилася з 57,8% до 46,1%, так само як і дисбаланс між часткою населення

Співвідношення часток населення розвинених країн та країн, що розвиваються і з ринком, що формується у світовому народонаселенні з частками їх ВВП у світовому ВВП за вибрані роки у період з 1984 р. по 2014 р.,% (розраховано на основі аналізу даних МВФ)

Показник \ Рік	1984	1994	2004	2014
Частка населення розвинених країн (37 країн) у світовому народонаселенні	19,6	16,8	15,6	14,6
Частка ВВП розвинених країн у світовому ВВП	77,4	81,9	78,5	60,7
Різниця між часткою населення розвинених країн у світовому народонаселенні та часткою їх ВВП у світовому ВВП	57,8	65,1	62,9	46,1
Частка населення країн, що розвиваються і з ринком, що формується (152 країни) у світовому народонаселенні	80,4	83,2	84,4	85,4
Частка ВВП країн, що розвиваються і з ринком, що формується у світовому ВВП	22,6	18,1	21,5	39,3
Баланс між часткою населення країн, що розвиваються і з ринком, що формується у світовому народонаселенні та часткою їх ВВП у світовому ВВП	-57,8	-65,1	-62,9	-46,1

країн, що розвиваються і з ринком, що формується у світовому народонаселенні та часткою їх ВВП у світовому ВВП, який зменшився на аналогічний відсоток. Таким чином, протягом вказаного періоду світова диспропорція співвідношення часток населення з частками ВВП у світових показниках зазначених груп країн скоротилася на 11,7%, що може бути підставою для спроб доведення правильності поглядів носіїв економічно-традиційного типу глобалістичної свідомості.

Методом математичного аналізу з використанням даних МВФ нами визначено динаміку співвідношення річного ВВП на душу населення між групою розвинених країн та групою країн, що розвиваються і з ринком, що формується протягом зазначеного періоду (табл. 3) [16].

Як видно, у період з 1984 р. по 2014 р. різниця показників ВВП на душу населення між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються і з ринком, що формується у відсотковому вираженні зменшилася з 1404% до 902%. Тобто, якщо у 1984 р. річний ВВП на душу населення розвинених країн перевищував аналогічний показник країн, що розвиваються і з ринком, що формується на 1404%, то у 2014 р. таке перевищення зменшилося до 902%. Відповідно спостерігається зменшення темпів зростання різниці показників річного ВВП на душу населення між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються і з ринком, що формується протягом кожного з трьох останніх десятиліть. Якщо у період з 1984 р. по 1994 р. темп зростання різниці вказаних

показників становив 13457 доларів США (233%), то протягом 2004–2014 рр. темп зростання цієї диспропорції склав 7184 долара США (122%), тобто зменшився на 6273 долара США (111%).

За даними ООН, значно збільшилася і частка безмитного імпорту розвинених держав (за виключенням нафти і зброї), завезеного з найменш розвинених країн, що у 2014 р. становила 84% продукції, імпортованої з цих країн. Частка надходжень від експорту, витрачена на обслуговування зовнішнього боргу у країнах, що розвиваються упродовж 2000–2013 рр. зменшилася з 12% до 3% [13, с. 62–66].

Зазначені результати обробки статистичних даних засвідчують поступове пом'якшення диспропорцій глобального розвитку і можуть використовуватися представниками економічно-традиційного типу глобалістичної свідомості для аргументації достатності сьгоднішніх обсягів допомоги бідним країнам та недоцільності їх збільшення.

Між тим, детальний аналіз особливостей трансформації глобальної економіки дає підстави вважати вказані вище аргументи носіїв зазначеного типу глобалістичної свідомості непереконливими. Не можна забувати, що не зважаючи на поступове гальмування темпів посилення глобальних диспропорцій за окремими показниками глобального розвитку, сучасний стан світової економіки залишається дуже далеким від справедливого. Якщо станом на 2014 р. частка населення розвинених

Динаміка співвідношення річного ВВП на душу населення між групою розвинених країн та групою країн, що розвиваються і з ринком, що формується за вибрані роки у період з 1984 р. по 2014 р. (розраховано на основі аналізу даних МВФ)

Показник \ Рік	1984	1994	2004	2014
Річний ВВП на душу населення у розвинених країнах (37 країн) у млн. доларів США	10897	24683	34550	44969
Річний ВВП на душу населення у країнах, що розвиваються і з ринком, що формується (152 країни) у млн. доларів США	776	1105	1750	4985
Різниця показників річного ВВП на душу населення між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються і з ринком, що формується у млн. доларів США	10121	23578	32800	39984
Різниця показників річного ВВП на душу населення між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються і з ринком, що формується у %	1404	2234	1974	902
Динаміка зростання різниці показників річного ВВП на душу населення між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються і з ринком, що формується за попереднє десятиліття у млн. доларів США		13457	9222	7184
Динаміка зростання різниці показників річного ВВП на душу населення між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються і з ринком, що формується за попереднє десятиліття у %		233	139	122

країн у світовому народонаселенні становила всього 14,6%, то частка ВВП цієї групи країн у світовому ВВП складає 60,7%. У той час як частка населення країн, що розвиваються і з ринком, що формується у світовому народонаселенні сягає 85,4%, частка ВВП цих країн у ВВП світу дорівнює лише 39,3%, тобто на 46,1% менше за можливий справедливий пропорційний рівень.

Окрім того, за показниками, вираженими у доларах США, диспропорційність глобального економічного розвитку продовжує значно посилюватися. Різниця показників річного ВВП на душу населення між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються і з ринком, що формується у грошовому еквіваленті продовжує невпинно зростати протягом кожного з трьох останніх десятиліть і за період з 1984 р. по 2014 р. збільшилася майже у чотири рази: з 10,121 млрд. доларів США до 39,984 млрд. доларів США (на 29,863 млрд. доларів США). При цьому, протягом останнього з вибраних десятиліть зазначена різниця показників виражених у доларах США значно збільшилася, що дає

підстави прогнозувати збереження тенденції поглиблення вказаної світової диспропорції в майбутньому.

Динаміка далеко не всіх показників трансформації зовнішнього боргу країн, що розвиваються має позитивні прогнози. У 2011 році на зміну тенденції зменшення частки експортних надходжень країн, що розвиваються, витрачених на обслуговування зовнішнього боргу, прийшла тенденція протилежного характеру. Упродовж 2011–2013 рр. зазначений показник збільшився з 2,9% до 3,1% і, згідно експертних прогнозів Світового банку, зростатиме в подальшому. При цьому, гранти на зменшення боргових зобов'язань країн, що розвиваються протягом 2013–2014 рр. скоротилися на 87%: з 3,6 млрд. доларів США до 476 млн. доларів США. Разом з тим, починаючи з 2010 р. загальний зовнішній борг країн, що розвиваються зріс на 33% і, як прогнозують експерти ООН, продовжуватиме зростати, що свідчить про посилення економічної вразливості та необхідність лібералізації умов кредитування, більш активної реструктуризації й списання зовнішніх боргів бідних країн [13, с. 62–67].

На фоні загального збільшення обсягу товарів, імпортованих у розвинені країни з бідних країн без сплати митних зборів, викликають занепокоєння підходи до розмитнення товарів за категоріями. Найнижчі середні ставки митних зборів розвинених держав на продукцію найменш розвинених країн встановлені на продукти сільського господарства. Митні тарифи на текстильні вироби є майже втричі вищими, ніж на сільськогосподарську продукцію. При цьому розмір мита на готовий одяг є вдвічі більшим у порівнянні з текстильними виробами [13, с. 62–67].

Таким чином, митна політика розвинених держав спрямована на встановлення істотних обмежень на імпорт промислової продукції з бідних країн, що позбавляє останніх суттєвих стимулів до її виготовлення та гальмує економічний розвиток. Адже розвиток саме промислового високотехнічного виробництва є важливою умовою підвищення ефективності економіки й забезпечення економічного зростання. З цього випливає логічний висновок про актуальність перегляду й лібералізації митної політики розвинених держав для стимулювання промислового виробництва у слабких країнах.

Таким чином, проаналізовані вище особливості світового економічного розвитку доводять необхідність посилення допомоги країнам, котрі її потребують. Це засвідчує неприйнятність практичної реалізації пропозицій представників економічно-традиційної глобалістичної свідомості щодо незмінності обсягів міжнародної допомоги на існуючому рівні, оскільки подібні обмежувальні кроки матимуть негативний вплив на глобальний розвиток й перешкоджатимуть гармонізації глобальної економічної системи.

соціалістичної глобалістичної свідомості звертають увагу на показники глибокої світової матеріальної диференціації людства, підтвержені статистичними даними. Якщо різниця між доходами найбагатших та найбідніших 20% людства, що мешкають відповідно у найбагатших і найбідніших країнах у 1820 р. становила 3:1, то у 1990 р. ця різниця збільшилася до 60:1, а у 1997 р. – зросла до 74 :1 [14].

За деякими оцінками ООН, протягом 1990 – 2010 рр. загальна нерівність доходів, що вимірюється індексом Джині у світі зменшилася. Але не можна сказати про зменшення різниці між доходами переважної більшості населення планети та найбагатших верств людства. За даними ООН, розподіл світового багатства між категоріями населення світу відбувається вкрай нерівномірно (табл. 4) [4, с. 65].

Як бачимо, на долю однієї п'ятої найзаможнішого та наближеного до найзаможнішого населення світу припадає 94% світового багатства. Один відсоток найбагатшого населення планети володіє майже половиною (48%) всього багатства світу. При цьому частка переважної більшості (80%) людства є у вісім разів меншою і становить лише 6% загальносвітового багатства. Згідно експертних підрахунків, на долю 80 найбагатших людей припадає стільки ж багатства, скільки і на долю 3,5 млрд. найбіднішого населення планети [4, с. 65].

Означена нерівність грубо порушує принципи справедливого розподілу матеріальних благ, створює істотні перепони на шляху як економічного розвитку, так і досягнення соціальної захищеності більшої частини населення планети, що переконливо свідчить про гостру необхідність подолання вказаної диспропорції глобального розподілу ресурсів. Натомість, протягом

Таблиця 4

Розподіл світового багатства між категоріями населення світу станом на 2014 р. (за даними ООН)

Категорія населення світу	Питома вага у світовому народонаселенні	Частка світового багатства
Найбагатше населення	1%	48%
Населення, наближене за рівнем доходів до найбагатшого	19%	46%
Переважна більшість населення	80%	6%

Соціалістична глобалістична свідомість базується на ідеології соціалізму (від лат. *socialis* – суспільний), що утверджує ідеал суспільного устрою, заснований на різноманітних формах суспільної власності, відсутності експлуатації, справедливому розподілі матеріальних благ і духовних цінностей залежно від затраченої праці, на основі соціально забезпеченої свободи особи [11, с. 619]. Практична реалізація означених соціалістичних ідей передбачає загальнопланетарну націоналізацію основних засобів виробництва та глобальний перехід усіх країн світу до планової економіки паралельно з посиленням міжнародної підтримки бідних країн.

Метою переведення світової економіки на соціалістичні рейки проголошується подолання гіпертрофованого глобального розриву між рівнями доходів заможних та соціально незахищених верств людства, утвердження принципів соціальної справедливості. Представники

останніх десятиліть експертами відмічається тенденційне посилення і без того різкої нерівності доходів. Згідно статистики ООН, у період з 1976 р. по 2011 р. частка річного сукупного доходу 1% найбагатшого населення США зросла більше, ніж удвічі: з 9% до 20% доходів населення. Схожа тенденція відмічається в Об'єднаному Королівстві, де доля доходів 1% найбагатших громадян упродовж 1980–2007 рр. збільшилася з 7% до 13%. За підрахунками британської добродійної організації «Oxfam», частка найзаможнішого 1% людства у багатстві світу у період з 2009 р. по 2014 р. зросла з 44% до 48% і станом на 2016 р. має становити понад 50% з високими перспективами подальшого тенденційного збільшення [4, с. 65; 15].

За цих обставин, очевидною є висока актуальність припинення негативних тенденцій посилення глобальних нерівномірностей, що є підставою для пропозицій

представників соціалістичної глобалістичної свідомості стосовно побудови світового соціалізму, що надасть можливість абсолютно подолати розрив у доходах різних категорій населення. Втім, командно-адміністративний тип економіки має низку вагомих недоліків, зокрема, таких як пригніченість приватної ініціативи, слабка зацікавленість працівників у результативності трудової діяльності, низька продуктивність праці, що робить планову економіку менш ефективною у порівнянні з економікою ринкового типу. З цього випливає висновок про неповну відповідність ідей носіїв соціалістичної глобалістичної свідомості глобальним соціально-економічним потребам людства.

Соціально-прогресивна глобалістична свідомість, так само як її соціалістичний тип, характеризується високим ступенем компетентності щодо особливостей глобальних економічних проблем. Головною ознакою цього типу глобалістичної свідомості є підтримка ідей, спрямованих на гармонізацію світових відносин шляхом становлення нового економічного світового порядку на основі вирівнювання глобального соціально-економічного прогресу. З метою справедливого перерозподілу світового багатства на користь більшості населення планети пропонується:

– одночасне запровадження на глобальному рівні типової прогресивної шкали оподаткування прибутків великих підприємств та певної кількості дрібних і середніх підприємств, що належать одному чи групі власників;

– збільшення податків на значні суми депозитів, страхових внесків, дороге майно, предмети розкоші тощо;

– встановлення міжнародного фінансового контролю за рухом капіталу з метою виявлення неплатників податків, відмивання незаконно отриманих коштів та інших фінансових порушень.

Здійснення цих синхронних кроків під жорстким контролем міжнародних організацій забезпечить знецінення політичного впливу великого бізнесу, відкриє можливості для нівелювання надмірного розриву у доходах багатих і бідних категорій людства, гарантує соціальну справедливість при збереженні високоєфективної ринкової економіки.

Система цінностей соціально-прогресивної глобалістичної свідомості передбачає пріоритетність справедливих інтересів людства над інтересами будь-якої країни чи регіону, що у практичній площині означає здійснення дієвих кроків, націлених на усунення надмірної різниці у рівнях розвитку розвинених країн та країн, що розвиваються. Зокрема, пропонується:

1) збільшення обсягу міжнародної допомоги, що надається бідним країнам до рівня, достатнього для належного зростання їх економічних показників;

2) посилення міжнародного контролю за ефективним використанням коштів міжнародних організацій та держав-донорів, які виділяються для здійснення соціально-економічних реформ у країнах, що розвиваються;

3) значно активніше скасування зовнішніх боргів бідних країн;

4) лібералізація митної політики розвинених держав для стимулювання розвитку високотехнологічного виробництва готової продукції у країнах, що потребують підтримки;

5) передача країнам, що розвиваються сучасних виробничих технологій, стимулювання розробки ними

власних технологій, шляхом створення науково-дослідних інститутів, підтримкою запровадження ефективних виробничих новацій тощо.

Для остаточного звільнення сучасної цивілізації від пережитків постколоніалізму представники соціально-прогресивної глобалістичної свідомості наполягають на перегляді угод, укладених неможливими країнам з транснаціональними корпораціями та наданні цим країнам можливостей самостійно розпоряджатися власними природними ресурсами, що суттєво сприятиме зміцненню їх економічного потенціалу. Разом з тим, неабияка увага звертається на актуальність оптимізації у бідних країнах регуляторних та інших умов для розвитку, перш за все дрібного та середнього, підприємництва, формування сприятливого інвестиційного клімату, що забезпечуватиме зростання обсягів виробництва й підвищення рівня життя населення.

Висновки. Запропонована типологія економічної складової глобалістичної свідомості відображає сучасні закономірності розвитку світової економіки і спрямована на висвітлення можливих шляхів вирішення глобальних економічних проблем. Результатом втілення в життя перелічених пропозицій представників соціально-прогресивної глобалістичної свідомості має стати вирівнювання показників зростання світової економіки, ресурсного забезпечення, соціального захисту, що матиме вияв у довгоочікуваному подоланні бідності, голоду, існуючих гострих глобальних диспропорцій в умовах становлення соціально орієнтованого приватного підприємництва. Очікувані соціально-економічні досягнення матимуть відчутний позитивний вплив на розв'язання решти глобальних проблем сучасності. Очевидною залишається необхідність створення належних умов для максимального поширення соціально-прогресивного типу глобалістичної свідомості серед населення планети в інтересах гуманістичного розвитку всього людства. Значна роль глобалістичної свідомості у розв'язанні проблем глобальних трансформацій обумовлює високу перспективність подальших досліджень у напрямку детального аналізу особливостей її світового становлення.

Список використаних джерел

1. Беттельгейзе Д. Д. Феномен планетарної свідомості: філософсько-антропологічний аспект: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: спец. 09.00.04 «Філософська антропологія, філософія культури» / Д. Д. Беттельгейзе. – Х., 2007. – 19 с.

2. Вдовічен А. А. Причини диспропорційного розвитку світової економіки / А. А. Вдовічен // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – 2013. – Вип.2. – С.75–82.

3. Глуха Г. Я. Глобалізація та економічне зростання / Г. Я. Глуха // Академічний огляд. – 2014. – №1 (40). – С.17–23.

4. Доклад о человеческом развитии 2015. Труд во имя человеческого развития / Пер. с англ.; Программа развития ООН. – М.: «Весь Мир», 2016. – 284 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2015_report_ru.pdf

5. Зеленев Є. А. Теоретико-методологічні основи планетарного виховання студентської молоді: автореф. дис. ... д-ра. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / Є. А. Зеленев. – Луганськ, 2009. – 44 с.

6. Колісниченко Р. М. Глобалістична свідомість: поняття, структура, типологія / Р. М. Колісниченко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. – 2012. – Вип.9. – С.117–124.

7. Міжнародна економіка: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [Козак Ю. Г., Лук'яненко Д. Г., Макогон Ю. Г. та ін.]; За ред.

Ю. Г. Козака, Д. Г. Лук'яненко, Ю. В. Макогон [3-тє вид.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 560 с.

8. Міжнародні економічні відносини: Навч. посіб. – 9-те вид. / Козик В. В., Панкова Л. А. – К.: Знання, 2013. – 469 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readbookz.com/pbooks/book-37/ua/chapter-1932/>

9. Мировая экономика и международные экономические отношения: учебник для бакалавров / под ред. Р. К. Щенина, В. В. Полякова. – М.: Юрайт, 2013. – 446 с.

10. Мировая экономика и международный бизнес: учебник / кол. авторов; под общ. ред. д-ра экон. наук, проф. В. В. Полякова и д-ра экон. наук, проф. Р. К. Щенина. – 5-е изд., стер. – М.: КНОРУС, 2008. – 688 с.

11. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.

12. Політологія: підручник / Ред. О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко. – К.: ВЦ «Академія», 2003. – 528 с.

13. Цели развития тысячелетия: доклад за 2015 год. – Нью-Йорк: Организация Объединенных Наций, 2015. – 73 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Static/Products/Progress2015/Russian2015.pdf>

14. Юхименко П. І. Історія економіки та економічної думки: Підручник / П. І. Юхименко, П. М. Леоненко. – К.: Знання, 2011. – 646 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1675110942360/politekonomiya/zrostannya_nerivnosti_dohodiv

15. BBC. 1% багатих мають половину статків людства – Oxfam. – 19 січня 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/business/2015/01/150119_wealth_vj_oxfam_it

16. International Monetary Fund. World Economic Outlook Database, October 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/02/weodata/weoseilgr.aspx>

17. The World Bank. Gross national income per capita ranking table based on the World Bank Atlas method and purchasing power parity [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/data-catalog/GNI-per-capita-Atlas-and-PPP-table>

References

1. Bettelgeyze D. D. Fenomen planetarnoyi svidomosti: filosofsko-antropologichnyi aspekt: avtoref. dis. ... kand. filosof. nauk: spets. 09.00.04 «Filosofska antropologiya, filosofya kulturi» / D. D. Bettelgeyze. – Н., 2007. – 19 s.

2. Vdovichen A. A. Pricini disproportsynogo rozvitku svitovoyi ekonomiki / A. A. Vdovichen // Visnik Chernivetskogo torgovelno-ekonomichnogo Institutu. Ekonomichni nauki. – 2013. – Vip.2. – S.75–82.

3. Gluha G. Ya. Globalizatsiya ta ekonomichne zrostannya / G. Ya. Gluha // Akademichnyi ogyad. – 2014. – №1 (40). – S.17–23.

4. Doklad o chelovecheskom razvitiі 2015. Trud vo imya chelovecheskogo razvitiya / Per. s angl.; Programma razvitiya OON. – М.: «Ves Mir», 2016. – 284 s. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2015_report_ru.pdf

5. Zelenov E. A. Teoretiko-metodologichni osnovi planetarnogo viovannya studentskoyi molodi: avtoref. dis. ... d-ra. ped. nauk: spets. 13.00.07 «Teoriya ta metodika viovannya» / E. A. Zelenov. – Lugansk, 2009. – 44 s.

6. Kolisnichenko R. M. Globalistichna svidomist: ponyattya, struktura, tipologiya / R. M. Kolisnichenko // Naukoviy chasopis Natsionalnogo pedagogichnogo universitetu imeni M. P. Dragomanova. – Seriya 22. Politichni nauki ta metodika vikladannya sotsialno-politichnih distsiplin. – 2012. – Vip.9. – S.117–124.

7. Mizhnarodna ekonomika: pidruch. dlya stud. visch. navch. zakl. / [Kozak Yu. G., Luk'yanenko D. G., Makogon Yu. G. ta in.]; Za red. Yu. G. Kozaka, D. G. Luk'yanenka, Yu. V. Makogona [3-тє вид.]. – К.: Tsentr uchbovoyi literaturi, 2009. – 560 s.

8. Міжнародні економічні відносини: Навч. посіб. – 9-те вид. / Козик В. В., Панкова Л. А. – К.: Знання, 2013. – 469 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readbookz.com/pbooks/book-37/ua/chapter-1932/>

9. Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyie ekonomicheskie otoshneniya: uchebnik dlya bakalavrov / pod red. R. K. Schenina, V. V. Polyakova. – М.: Yurayt, 2013. – 446 s.

10. Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyiy biznes: uchebnik / kol. avtorov; pod obsch. red. d-ra ekon. nauk, prof. V. V. Polyakova i d-ra ekon. nauk, prof. R. K. Schenina. – 5-е изд., стер. – М.: КНОРУС, 2008. – 688 с.

11. Politologichnyy entsiklopedichnyy slovník / Uporyadnik V. P. Gorbatenko; Za red. Yu. S. Shemshuchenka, V. D. Babkina, V. P. Gorbatenka. – 2-е вид., dop. i pererob. – К.: Genеза, 2004. – 736 s.

12. Politologiya: pidruchnik / Red. O. V. Babkina, V. P. Gorbatenko. – К.: VTs «Akademiya», 2003. – 528 s.

13. Tseli razvitiya tyisyacheletiya: doklad za 2015 god. – Nyu-York: Organizatsiya Ob'edinennyih Natsiy, 2015. – 73 s. [Elektronnyiy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Static/Products/Progress2015/Russian2015.pdf>

14. Yuhimenko P. I. Istoriya ekonomiki ta ekonomichnoyi dumki: Pidruchnik / P. I. Yuhimenko, P. M. Leonenko. – К.: Znannya, 2011. – 646 s. [Elektronnyiy resurs]. – Rezhim dostupu: http://pidruchniki.com/1675110942360/politekonomiya/zrostannya_nerivnosti_dohodiv

15. VVS. 1% bagatih mayut polovinu statkiv lyudstva – Oxfam. – 19 slchnya 2015 [Elektronnyiy resurs]. – Rezhim dostupu: http://www.bbc.com/ukrainian/business/2015/01/150119_wealth_vj_oxfam_it

16. International Monetary Fund. World Economic Outlook Database, October 2015 [Elektronnyiy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/02/weodata/weoseilgr.aspx>

17. The World Bank. Gross national income per capita ranking table based on the World Bank Atlas method and purchasing power parity [Elektronnyiy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://data.worldbank.org/data-catalog/GNI-per-capita-Atlas-and-PPP-table>

Kolisnichenko P. M., Ph.D., Associate Professor, Director, Kirovograd Institute of Interregional Academy of personnel management (Ukraine, Kirovograd), RMK7@ukr.net

Globalistion consciousness in conditions of imbalances of global economic development

Analyzed the typology of globalistion consciousness attitude to global economic imbalances. Solved essence the economic-neutral, metropolis, state-selfish, economic-traditional, socialist and social-progressive types of globalistion consciousness. Proposed ways to overcome the imbalances of the modern global economy.

Keywords: globalistion consciousness, global economic imbalances, typology.

Kolesnichenko P. H., kandidat politicheskikh nauk, docent, direktor, Kirovogradskiy institut Mezhdunarodnoy Akademii upravleniya personalom (Ukraina, Kirovograd), RMK7@ukr.net

Глобалістическе сознание в условиях диспропорций глобального экономического развития

Проанализирована типология глобалістического сознания по отношению к глобальным экономическим диспропорциям. Раскрыта сущность экономически-нейтрального, метрополистического, государственно-эгоистического, экономически-традиционного, социалистического и социально-прогрессивного типов глобалістического сознания. Предложены пути преодоления диспропорций современного развития глобальной экономики.

Ключевые слова: глобалістическое сознание, глобальные экономические диспропорции, типология.

УДК 327.2

Лаврук Т. П.,
кандидат політичних наук, доцент кафедри філософії, філософії права і юридичної психології, Івано-Франківський університет права ім. Короля Данила Галицького (Україна, Івано-Франківськ)

КОНЦЕПТ ГЕОПОЛІТИКИ: ПРОСТОРОВА ТА ЕКОНОМІЧНА ДЕТЕРМІНАНТИ

Геополітична дійсність сучасності суперечлива, що зумовлює потребу прискіпливої уваги до концептуальних обґрунтувань її трансформації. Превалювання географічної детермінанти в класичних теоріях обґрунтовано відповідними аспектами світового політичного процесу. Просторовий фактор як базовий доповнено економічним, який модернізував і саму геополітику, і основоположні аспекти наукових гіпотез.

Ключові слова: геополітична дійсність, інтерпретація, трансформація, змістові параметри, географічний чинник, економічна детермінанта.

Істотною детермінантою політики є природно-географічне середовище. Часто вирішальний вплив на перебіг політичних процесів, динаміку подій і тенденцій, структурних та інституційних перетворень і т. ін. справляють